УДК 34.037

АВАНСУВАННЯ ВИТРАТ ВИКОНАВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ: НЕОБХІДНА ПЕРЕДУМОВА ЧИ ПЕРЕШКОДА ДЛЯ ЗВЕРНЕННЯ СТЯГНЕННЯ НА МАЙНО БОРЖНИКА

Малярчук Л.С.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2018-12-64-115>

У статті аналізуються положення законодавства, що зобов'язують стягувача при пред'явленні виконавчого документа до виконання сплачувати авансовий внесок. Окремо було привернуто увагу до кола осіб, які, як виняток, не здійснюють авансування витрат виконавчого провадження, та встановлено, що серед них відсутні малозабезпечені особи. Зроблений висновок, що за таких умов вірогідність виконання рішень у примусовому порядку в цілому прямо залежить від матеріального становища стягувача. Тому не всі матимуть змогу відновити свої права у виконавчому провадженні, що суперечить конституційним засадам щодо забезпечення державою виконання судового рішення. У контексті цього піднімалися питання доцільності внесення стягувачем коштів перед початком примусового виконання рішень, зменшення його розміру залежно від майнового стану сторони та взагалі можливості фінансування виконавчого провадження державою.

Ключові слова: рішення, авансовий внесок, виконавче провадження, стягувач, держава.

Постановка проблеми. Отримання ухваленного на свою користь рішення ще не свідчить про повне задоволення вимог за позовом. Яким би справедливим не був судовий акт, він не матиме необхідного ефекту без вжиття відповідачем визначених у його резолютивній частині заходів, тому важливим правовим наслідком набраного законної сили рішення є його виконання [1]. Отже, така мета судочинства як захист порушених прав досягається лише після їх відновлення шляхом фактичного виконання рішення відповідачем добровільно, а у разі його ухилення – у примусовому порядку органами примусового виконання рішень. Та для пред'явлення виконавчого документа до виконання стягувач має подолати ще одну перешкоду для відновлення прав – попередньо здійснити авансування витрат виконавчого провадження, що є обов'язковою передумовою для його відкриття. Враховуючи те, що після понесених судових затрат платіжна спроможність позивача значно знижується, і те, що не всі винятки щодо звільнення від сплати судового збору поширюються на сплату авансового внеску, то за таких обставин важко виконати обов'язок щодо долучення до заяви про примусове виконання рішення відповідну квитанцію як підтвердження зарахування вказаних платежів. Проте її відсутність є підставою для повернення виконавчого документа без прийняття до виконання, і доки дана умова не буде дотримана, відкриття виконавчого провадження неможливе, і, як наслідок, відновлення прав опиняється під загрозою. Означена ситуація викликала занепокоєння громадськості та правників і навіть стала приводом для звернення пересічних громадян до компетентних органів за роз'ясненнями щодо сприйняття таких положень законодавства, що в свою чергу обумовлює доцільність вивчення цієї проблематики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Виконання судового рішення відображає рівень захисту прав свобод та інтересів особи. Як справедливо резюмувала Щербак С.В. на початку становлення науки про виконавчий процес у своєму дисертаційному дослідженні, захист прав

набуває реального змісту лише у виконавчому провадженні [2]. І до сьогодні науковець розвиває цей висновок у контексті проблематики обов'язковості судових рішень та розроблення механізмів для забезпечення їх дієвості, у тому числі з огляду на необхідність сплати авансового внеску. На доктринальному рівні такими вченими як Фурса С.Я., Фурса Є.І., Гетманцев О.В., Білоусов Ю.В., Спасибо-Фатєєва І.В. також неодноразово порушувалися питання підвищення ефективності виконання судових рішень, серед яких Снідевичем О.С., Гнатів О.М. окремо виділялася потреба в усуненні такої перешкоди для пред'явлення виконавчого документа як авансовий платіж [3, с. 97].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. У присвячених цій тематиці дослідженнях констатовано, що норми, які зобов'язують стягувача сплатити авансовий внесок є дискримінаційними та такими, що унеможливають виконання судових рішень, проте не запропоновані конкретні способи вирішення цієї проблеми, не охарактеризовано саму суть цього платежу, його мету та значення при примусовому виконанні рішення, та витрати, на які вони спрямовуються, тоді коли все це суттєво може впливати як на розмір авансового внеску, так і на доцільність його внесення в цілому.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є визначення необхідності внесення стягувачем коштів при пред'явленні виконавчого документа до виконання для авансування витрат виконавчого провадження з огляду на потреби у їх використанні виконавцем при здійсненні заходів примусового виконання та конкретного їх спрямування залежно від категорії рішень, що підлягають виконанню, та змісту їх резолютивної частини. У контексті цього розгляду підлягатимуть пропозиції щодо зменшення розміру авансового внеску залежно від майнового стану сторони та взагалі можливості фінансування державою ходу примусового виконання рішення.

Виклад основного матеріалу. Ч. 2 ст. 26 Закону України «Про виконавче провадження» [4] зобов'язує стягувача при пред'явленні виконав-

чого документа до виконання сплатити авансовий внесок у розмірі 2 відсотків суми, що підлягає стягненню, але не більше 10 мінімальних розмірів заробітної плати, а за рішенням немайнового характеру та рішень про забезпечення позову – у розмірі одного мінімального розміру заробітної плати з боржника – фізичної особи та в розмірі двох мінімальних розмірів заробітної плати з боржника – юридичної особи. Хоча Закон України «Про виконавче провадження» [5] від 1999 р. не встановлював сплату авансового внеску як імперативне правило, проте не розцінював і виключно як право стягувача, адже у деяких випадках авансування витрат було теж обов'язковим, наприклад, у разі виявлення майна на території іншої державної виконавчої служби для звернення стягнення на нього; у разі відсутності документів, що характеризують об'єкт нерухомості, у зв'язку з чим його неможливо підготувати до реалізації, наразі за чинним законом за цих обставин передбачається додаткове авансування витрат виконавчого провадження.

Крім того, ч. 2 ст. 26 діючого Закону України «Про виконавче провадження» містить перелік випадків, в яких стягувачі звільняються від сплати авансового внеску, із аналізу якої вбачається, що він є вичерпним. Виняток зроблений лише для незначної категорії соціально незахищених верств населення, які, зважаючи на свій статус, мають певні пільги. Коло вказаних осіб, що не повинні сплачувати авансовий внесок, уточнюється спеціальними законами, що регулюють їх правове становище. Держава таким чином надає їм додаткові гарантії для реалізації своїх прав. Однак серед таких суб'єктів відсутні малозабезпечені особи, тобто ті, які мають незадовільний майновий стан. У той же час ст. 8 Закону України «Про судовий збір» [6] дозволяє зменшити розмір судового збору або звільнити від його сплати, враховуючи майновий стан сторони.

Але ж як констатовано Європейським судом із прав людини виконання рішення будь-якого суду є невід'ємним елементом права на судовий захист у контексті ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, тому визначається як складова частина судового розгляду (справи «Бурдов проти Росії», «Горнебі проти Греції» [7, 8]). У рішенні Суду у справі «Шмалько проти України» [9] від 20.07.2004 р. наголошується, що право на суд було б ілюзорним, якби правова система держави допускала, щоб остаточне судові рішення, яке має обов'язкову силу, не виконувалося на шкоду одній зі сторін. Відображенням цієї позиції у законодавстві України є ст. 129-1 Конституції України [10], згідно з якою судові рішення є обов'язковим до виконання, а держава забезпечує виконання судового рішення у визначеному законом порядку.

На доктринальному рівні засаду обов'язковості судового рішення пов'язують із такою як доступ до правосуддя [11]. У свою чергу Європейський суд із прав людини так само однією із складових права на суд визначає право на доступ до правосуддя (справа «Ромашов проти України» [12]), однак до легітимних обмежень цього права відносить судовий збір (справа «Толстой-Милославський проти Сполученого Королівства» [13]), але за умови відповідності вимогам розумності (справа «Ейрі проти

Ірландії» [14]) та якщо його ставка не буде виключати можливість особи звернутися до суду для захисту (справа «Креуз проти Польщі» [15]).

Однак, із аналізу норм Закону України «Про виконавче провадження» випливає, що можливість виконання рішень у примусовому порядку в цілому прямо залежить від матеріального становища стягувача. Ставки авансового внеску чітко визначені законом та диференціюються лише залежно від категорій рішень, тобто його розмір окремо встановлюється для рішень майнового і немайнового характеру, при цьому до уваги не береться зміст резолютивної частини рішення та хоча б приблизний перелік заходів примусового виконання, що планує вжити виконавець. Як наслідок, можуть мати місце ситуації, коли особі не вдасться повною мірою реалізувати своє право на захист у виконавчому провадженні через фінансову неспроможність, і ці обставини вона не може змінити, навіть якщо виконання рішення не передбачає здійснення значного обсягу дій та понесення великих витрат. Спроби пояснити це економічними проблемами та недостатністю коштів на покриття таких видатків порушує принцип правової визначеності [16], оскільки, маючи винесене на свою користь рішення суду, що набрало законної сили, особа може так і не добитися його виконання. А як резюмовано у Рішенні Конституційного Суду України від 26.06.2003 р. [17], невиконання судового рішення загрожує сутності права на справедливий розгляд справи судом.

Як було вказано вище, виконання рішення є невід'ємною складовою права кожного на судовий захист, яке ж у відповідності до вже згаданого Рішення Конституційного Суду України має охоплювати законодавчо визначений комплекс дій, спрямованих не тільки на захист, а і на відновлення порушених прав, свобод, законних інтересів фізичних та юридичних осіб. Такі висновки обґрунтовують підходи судів стосовно недоцільності сплати судового збору за вирішення окремих процесуальних питань при примусовому виконанні рішення, зокрема за подання скарги на рішення, дії або бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи органу державної виконавчої служби позивачем, який є стягувачем, бо ним за подання позовної заяви сплачено відповідний судовий збір, та навіть відповідачем. При зверненні з приводу визначення частки майна боржника у майні, яким він володіє спільно з іншими особами, також не вбачається потреба сплачувати судовий збір. Подібне врегулювання є логічним та виправданим із огляду на цілісність судового та виконавчого процесу у розумінні ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [18].

То як же буде тоді співвідноситись право на судовий захист, передбачене ч. 1 ст. 55 Конституції України, з тим, що згідно ст. 129-1 Конституції України судові рішення є обов'язковим до виконання та держава забезпечує виконання судового рішення у визначеному законом порядку, якщо Закон України «Про виконавче провадження» передумовою відкриття виконавчого провадження визначає необхідність стягувачем сплати авансового внеску? На наш погляд, задля гарантування права на судовий захист держава забезпечує виконання судового рішення шляхом створення необхідних умов для примусового ви-

конання судового рішення, що не виконано боржником добровільно, а саме:

- впроваджує та реалізує державну правову політику у сфері організації примусового виконання рішень;
- формує органи примусового виконання рішень, визначає їх систему та порядок функціонування;
- встановлює правила призначення на посади та звільнення з посад працівників органів державної виконавчої служби, набуття статусу приватного виконавця, забезпечує їх виконання та здійснює нагляд за їх дотриманням;
- контролює діяльність працівників органів державної виконавчої служби, приватних виконавців щодо дотримання законодавства про виконавче провадження, правильність та своєчасність вчинення виконавчих дій;
- фінансує діяльність працівників органів державної виконавчої служби;
- регулює на законодавчому рівні процедуру примусового виконання рішень та запроваджує механізми та заходи для виконання рішення у повному обсязі.

До того ж, у контексті положень ст. ст. 55, 129-1 Конституції України також постає питання, чи зобов'язана держава фінансувати початок примусового виконання судових рішень, зокрема, коли їх примусове виконання покладається на органи державної виконавчої служби? Так, правове підґрунтя для вжиття примусових заходів за грошової підтримки з боку держави закладено у ч. 1 ст. 14 Закону України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» [19], що дозволяє фінансування витрат на проведення і організацію виконавчих дій здійснювати не тільки їх у повному виконавчого провадження, а і за рахунок коштів державного бюджету. А зважаючи на те, що фінансове та матеріальне забезпечення діяльності працівників органів державної виконавчої служби покладається на державу, то певною мірою пов'язані з примусовим виконанням рішень витрати і так покриває держава, а при звільненні від сплати авансового внеску – має нести їх у повному обсязі. Хоча у першу чергу сам стягувач зацікавлений в оперативності вчинення виконавчих дій із використанням сучасних способів і досконалих методів та залученням фахових спеціалістів, що неможливо зробити виключно за державні кошти. Тому авансовий внесок як раз і буде джерелом надходження для відшкодування такого роду витрат, єдине що є ризику по його поверненню.

Все ж, здійснення абсолютно всіх примусових заходів на високому рівні задля повного виконання рішення виключно за державні кошти не видається можливим, але держава дійсно могла б забезпечувати хоча б початок примусового виконання органами державної виконавчої служби виконавчого документа за умови його відповідності встановленим законом вимогам, допускаючи без попереднього авансування витрат відкриття на його підставі виконавчого провадження разом із накладенням арешту на майно боржника та визначенням подальшого переліку виконавчих дій і аж тоді необхідності їх фінансування стягувачем або пошуку альтернативних варіантів за відсутності у нього такої можливості чи вже вирішення питання про повернення виконавчого документа.

Авансування витрат виконавчого провадження повинно сприяти оперативному виконанню рішення за допомогою дієвих примусових заходів, а не перешкоджати відновленню прав стягувача. Варто зауважити, що виконання різних видів рішення передбачає вжиття відмінних за змістом та обсягом заходів примусового виконання, чим і буде обумовлюватися розмір витрат виконавчого провадження, а відтак не може становити однакову суму у всіх випадках. Тому при визначенні ставки авансового внеску мали б розраховуватися майбутні видатки на вчинення виконавчих дій, виходячи із конкретного змісту резолютивної частини рішення. Тобто, не завжди авансування витрат може бути потрібним, оскільки є суттєва різниця по витратам при виконанні рішення, за яким боржник зобов'язаний вчинити певні дії, та у разі звернення стягнення на нерухоме майно боржника чи примусового списання його безготівкових коштів. Коли ж виконанню підлягає рішення, яким зобов'язано державний орган, наприклад, дати відповідь на письмовий запит про надання інформації, то це не передбачає понесення значних витрат, тому і їх авансування не видається потрібним. Отже, при вирішенні питання щодо можливості державою фінансувати примусове виконання рішення, коли боржником є державний орган, потрібно враховувати суть та кількість виконавчих дій, що треба здійснити та особу боржника, але вже після відкриття провадження. Хоча по суті стягувач нічого і не втрачає, адже невикористані суми авансового внеску мають бути йому повернуті, а використані компенсуватиме вже боржник після виконання рішення, то в результаті це невигідно як раз боржнику – державному органу, зокрема, якщо кошти витрачені нерационально.

Висновки і пропозиції. Метою встановленого законом обов'язку щодо сплати авансового внеску є фінансування організації та проведення виконавчих дій, для забезпечення своєчасного та ефективного виконання рішення. За рахунок внесених стягувачем до відкриття виконавчого провадження коштів мають здійснюватися заходи примусового виконання, з подальшою компенсацією шляхом стягнення з боржника.

Проте імперативна вказівка стосовно необхідності надання підтвердження сплати авансового внеску може порушувати права стягувача, який і так поніс витрати для вирішення справи судом та хоче їх повернути у виконавчому провадженні. Тому держава, гарантуючи право на судовий захист, не повинна створювати таких перепон для пред'явлення виконавчих документів. Тим паче не має цьому перешкоджати незадовільний майновий стан стягувача, особливо коли виконання рішення зводиться до доведення до відома боржника резолютивної частини рішення. З огляду на що, доречно було б доповнити Закон України «Про виконавче провадження» еквівалентною ст. 8 Закону України «Про судовий збір» нормою, щоб можна було б зменшувати також і розмір авансового внеску або звільняти від його сплати малозабезпечених осіб. Для вирішення цього питання клопотання виправдано подавати за аналогією із передбаченим порядком для поновлення пропущеного строку для пред'явлення виконавчого документа, відстрочки або розстрочки виконання рішення до суду, який розглядав справу як суд першої інстанції.

Список літератури:

1. Авдюков М.Г. Судебное решение / М.Г. Авдюков. – М.: Госюриздат, 1959. – С. 176.
2. Щербак С.В. Адміністративно-правове регулювання виконавчого провадження в Україні: дис. кандидата юрид. наук: 12.00.07 / Щербак Світлана Володимирівна. – К., 2002. – С. 62.
3. Гнатів О.М. Авансовий платіж як перешкода до примусового виконання судових рішень // Науково-практичний журнал Реформа виконавчого провадження: сьогодення та перспективи: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 30 березня 2018 року) / ред. кол. : Шкляр С.В., Фурса С.Я., Снідевич О.С. – К.: Видавництво «Юстон», 2018. – С. 96-98.
4. Закон України «Про виконавче провадження» від 02.06.2016 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2016, № 30. – Ст. 542 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1404-19>.
5. Закон України «Про виконавче провадження» від 21.04.1999 р. (із змінами і доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 1999, № 24. – Ст. 207 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=606-14>.
6. Закон України «Про судовий збір» від 08.07.2011 р. (із змінами і доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 2012, № 14. – Ст. 87 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3674-17>.
7. Справа «Бурдов проти Росії»: Рішення Європейського суду із прав людини від 07.05.2002 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_045.
8. Справа «Горнсбі проти Греції»: Рішення Європейського суду із прав людини від 19.03.1997 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_079.
9. Справа «Шмалько проти України»: Рішення Європейського суду із прав людини від 20.07.2004 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_226.
10. Конституція України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – Ст. 141 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
11. Деркач Н. Доступ до правосуддя та обов'язковість судових рішень / Н. Деркач // Слово Нац. школи суддів України. – 2013. – № 3(4). – С. 57.
12. Справа «Ромашов проти України»: Рішення Європейського суду із прав людини від 27.07.2004 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_227.
13. Справа «Толстой-Милославський проти Сполученого Королівства»: Рішення Європейського суду із прав людини від 13.07.1995 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mmdc.ru/praktika_evropejskogo_suda/praktika_po_st10_evropejskoj_konvencii/euror_practice72/.
14. Справа «Ейрі проти Ірландії»: Рішення Європейського суду із прав людини від 20.07.1979 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_332.
15. Справа «Креуз проти Польщі»: Рішення Європейського суду із прав людини від 19.06.2001 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_030.
16. Доповідь Венеціанської Комісії щодо верховенства права [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2011\)003rev-rus](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2011)003rev-rus).
17. Рішення Конституційного Суду України від 26 червня 2013 року № 5-рп/2013 у справі за конституційним зверненням акціонерної компанії «Харківобленерго» щодо офіційного тлумачення положень пункту 2 частини другої статті 17, пункту 8 частини першої статті 26, частини першої статті 50 Закону України «Про виконавче провадження» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-13>.
18. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 // Голос України. – 2001. – № 3.
19. Закон України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» від 02.06.2016 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2006, № 29. – Ст. 535 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1403-19>.

Малярчук Л.С.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

АВАНСИРОВАНИЕ РАСХОДОВ ИСПОЛНИТЕЛЬНОГО ПРОИЗВОДСТВА: НЕОБХОДИМЫЕ ПРЕДПОСЫЛКИ ИЛИ ПРЕПЯТСТВИЕ ДЛЯ ОБРАЩЕНИЯ ВЗЫСКАНИЯ НА ИМУЩЕСТВО ДОЛЖНИКА

Аннотация

В статье анализируются положения законодательства, обязывающие взыскателя при предъявлении исполнительного документа к исполнению уплачивать авансовый взнос. Отдельно было привлечено внимание к кругу лиц, которые, в виде исключения, не осуществляют авансирование расходов исполнительного производства, и установлено, что среди них отсутствуют малообеспеченные лица. Сделан вывод, что при таких условиях вероятность исполнения решений в принудительном порядке в целом напрямую зависит от материального положения взыскателя. Поэтому не все смогут восстановить свои права в исполнительном производстве, что противоречит конституционным основам касательно обеспечения государством исполнения судебного решения. В контексте этого поднимались вопросы целесообразности внесения взыскателем средств перед началом принудительного исполнения решения, уменьшения его размера в зависимости от имущественного положения стороны и вообще возможности финансирования исполнительного производства государством.

Ключевые слова: решение, авансовый взнос, исполнительное производство, взыскатель, государство.

Maliarchuk L.S.

Taras Shevchenko National University of Kyiv

ADVANCING THE COSTS OF ENFORCEMENT PROCEEDINGS: REQUIRED PREREQUISITE OR OBSTACLE FOR FORECLOSURE OF PROPERTY

Summary

The article analyzes the provisions of the legislation that require the collector to pay the advance payment when the executive document is submitted for execution. Separately, attention was drawn to the circle of people who, as an exception, do not advance the costs of enforcement proceedings, and it was found that there are no needy people among them. It is concluded that under such conditions the likelihood of enforcement of decisions in general, directly depends on the financial situation of the collector. Therefore, not everyone will be able to restore their rights in enforcement proceedings, which is contrary to constitutional principles regarding the state's enforcement of a court decision. In the context of this, the issues of expediency of making by the collector funds before the commencement of enforcement of the decision, reducing its size depending on the property status of the party and generally the possibility of financing the executive proceedings by the state were raised.

Keywords: a decision, an advance payment, enforcement proceedings, a collector, the state.